

Nr 129.

Av herr **Siljeström**, *angående åläggande för icke krigstjänstskyldiga medborgare att tjänstgöra inom särskilda militära arbetsområden, företrädesvis inom luftbevakningen.*

Efter hand som arbetsmarknadens kris skärpts och behovet av arbetskraft ökats, har det visat sig, att de vägar, på vilka man skulle kunnat nå fram till ett tillgodoseende av verkligt trängande behov av arbetskraft, icke ha varit framkomliga enligt tjänstepliktslagens nuvarande utformning. Det synes oss därför önskvärt, om lagen kunde erhålla en översyn och omarbetning, byggd på såväl erfarenheter från vårt eget land som från de krigförande länderna under de mer än tre år, som förflutit sedan det totala kriget bröt ut.

Framför allt borde kvinnornas ställning till tjänstepliktslagen och deras användbarhet på arbetsmarknaden och inom försvaret ånyo genomtänkas och revideras.

När tjänstepliktslagen utarbetades, ansågs det självklart, att man bland kvinnorna hade att finna de verkliga reserverna. Men härtill fordras oftast mer eller mindre långvarig utbildning. Inga som helst möjligheter till tvångsutbildning stipulerades dock eller ens diskuterades. Man förutsatte utan vidare, att sådan utbildning skulle i tillräcklig omfattning ske på frivillighetens väg. Det befanns emellertid ingalunda lätt. Frivillig utbildning och frivilligt inträdande i männens ställe fordras i fråga om visst kvalificerat arbete av kvinnor i sådan ålder, att de vanligen äro gifta, ha barn eller yrkesarbete och därför ha svårt att lösgöra sig. Ett lösgörande genom tjänstepliktslagen är visserligen teoretiskt möjligt men praktiskt svårt att utföra — just på grund av den stora procent giltiga förhinder, som torde förefinnas bland kvinnor i åldrarna ovanför den speciella ungdomstjänstepliktens ålder.

De smidigast framskaffade reserverna torde stå att finna bland de mycket unga kvinnorna, vilka komma under tjänstepliktslagen § 15 om tjänsteplikt för ungdom, d. v. s. sexton- till och med nittonåringarna. Även åldersklasserna omedelbart däröver skulle dock relativt lätt kunna tagas ut. Erfarenheterna från de senaste krigsåren visa emellertid, att just dessa ålderskategorier icke haft förmåga att ersätta männen på olika verksamhetsområden, såsom vedavverkning, vissa uppgifter inom industrien, tyngre jordbruksarbete m. m. På dessa områden kräves män, och kvinnornas användbarhet som reserver är således begränsad. Enligt erfarenheter från det frivilliga kvinnliga beredskapsarbetet ha också dessa yngre åldersgrupper varit mest användbara särskilt inom luftbevakningen och i det lättare jordbruksarbetet. För att få ut kvinnor i luftbevakning lär man emellertid icke kunna använda tjänstepliktslagen. Dylika tjänstbarheter lyda nämligen, trots att de ej äro att hänföra till egentlig vapentjänst, direkt under krigsmakten. Och genom tjänste-

pliktslagens nuvarande utformning anses man ej kunna ställa vare sig män eller kvinnor under krigsmakten. För luftbevakning kan därför för närvarande endast frivillig värvning av kvinnlig personal förekomma, och resultatet härav har ofta framhållits vara otillräckligt.

Ej förrän på våren 1940 började man att använda unga kvinnor såsom luftbevakare. De visade sig dessutom passa för en hel del andra uppgifter direkt inom försvaret: radiotelegrafi, rapporttjänst, expeditionstjänst, meteorologtjänst m. m. På frivillig väg ha kvinnorna sedan några år arbetat inom dessa områden och på så vis frigjort män till uppgifter, vilka icke passa för kvinnor.

Detta har emellertid icke varit tillräckligt, varken för försvarets eller för arbetsmarknadens behov.

Vid 1941 års höstriksdag framlades därför i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om ny värnpliktslag en motion (I: 254 och II: 345) med begäran om en skyndsam utredning i syfte att med hänsyn till det totala krigets krav skapa väsentligt ökade möjligheter för medborgarnas deltagande i försvarsarbetet.

Sammansatta stats- och andra lagutskottet tillstyrkte den begärda utredningen, men förslaget fälldes i andra kammaren.

Vid 1942 års riksdag väcktes ånyo en motion i frågan (I: 246 och II: 325) vari begärdes, att »riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att Kungl. Maj:t ville låta verkställa skyndsam utredning av frågan, om och i vad mån åläggande för svenska medborgare bör givas, att, därest skyldighet för dem att fullgöra värnplikt icke föreligger samt försvarets behov i jämförelse med andra rikssintressen det påkallar, undergå utbildning för och deltaga i försvarsarbete, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredning kan föranleda». I denna motion påpekades, att man redan nu använde icke krigstjänstdugliga män samt kvinnor för vissa arbetsuppgifter, såsom luftbevakning, expeditions- och telefontjänst i luftbevakningscentraler, adresseringsarbete m. m. Vidare betonade man, att det utöver dessa arbetsuppgifter dock torde finnas ett stort antal andra, där icke krigstjänstduglig manlig arbetskraft samt kvinnlig sådan skulle kunna användas exempelvis för betjäning av teletypanläggningar och vissa telefonväxlar, bokföring, sjukvårdstjänst, kompaniadjutanttjänst vid depå m. m.

I motionen framhölls också, att alla medborgare i samhället skulle vara skyldiga att utbilda sig och deltaga i försvarsarbetet. De krigstjänstdugliga skulle vara *värnpliktiga*, de icke krigstjänstdugliga *försvarspliktiga*. Kvinnorna skulle exempelvis vid tjugo års ålder kunna åläggas utbildning för lämpliga uppgifter samt småningom användas däri. Givetvis måste särskilda frikallelsegrunder gälla för kvinnor.

Tredje särskilda utskottet, vartill motionerna remitterats, hemställde att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, att motionerna måtte överlämnas till 1941 års hemortsförsvarssakkunniga för prövning. Båda kamrarna biföllo utskottets hemställan.

Beträffande kvinnornas och de icke krigstjänstdugliga människens insatser på olika områden inom försvaret ha vi alltså att vänta en utredning från hem-

ortsförsvarssakkunniga. Det tycks emellertid, som om åtminstone en av de i motionen berörda frågorna, nämligen frågan om *luftbevakningen*, borde kunna lösas redan nu. Denna verksamhet är ej heller enbart en försvarssangelägenhet, utan också i synnerlig hög grad ett arbetsmarknadsproblem. Luftbevakningsstationerna ligga nämligen ofta så till, att vid dem, om icke andra krafter rycka in, måste bindas en stor procent jordbruksfolk och skogsavverkare. I Finland skötes praktiskt taget all luftbevakning och dessutom många andra tjänstbarheter inom armén av kvinnor. Närmare 60,000 män ha härigenom kunnat frigöras.

På grund av den korta utbildningstiden — cirka en vecka — ställer frågan om tjänst inom luftbevakningen enligt vår åsikt icke samma krav på utredning av hemortsförsvarssakkunniga som övriga i ifrågavarande motion nämnda arbetsområden, där givetvis större hänsyn bör tagas till utbildningsmöjligheterna.

När nu kvinnorna varken passa till tyngre jordbruksarbete eller till skogshygge — tvenne av de viktigaste näringsgrenarna i vårt land — så borde man se till, att de komma in på sådan verksamhet, som de orka med, och på så vis frigöra männen för tyngre arbetsuppgifter. Luftbevakning är en uppgift, som i synnerligen hög grad lämpar sig för kvinnor. Landets behov av arbetskraft inom såväl jordbruk som skogsavverkning torde säkerligen kunna få ett välbehövt tillskott genom att den manliga arbetskraften frigöres och kvinnorna i större utsträckning insättas i luftbevakningstjänst. Från många håll har också önskemål framkommit om att kvinnor skulle kunna uttagas till luftbevakning. Givetvis är det här icke fråga om sådana kvinnor, som äro bundna av omvårdnaden om sina barn eller äro sysselsatta med för folkförsörjningen särskilt viktiga uppgifter. Ej heller avses den del av landsbygdens kvinnor, som arbetar inom jordbruk och lantushåll. Däremot torde i första hand ifrågakomma yngre kvinnor från städer och samhällen.

En revision av tjänstepliktslagen och eventuellt andra hithörande författningar i syfte att möjliggöra att vissa kategorier kvinnor och icke krigstjänstdugliga män, vilkas verksamhet icke lämpligast förlägges direkt till folkförsörjningen, kunde uttagas för arbete på skilda områden inom krigsmakten, särskilt till *luftbevakning*, vore synnerligen önskvärd. Med hänsyn till den brist på arbetskraft, som med all sannolikhet även i fortsättningen kommer att göra sig gällande, anse vi detta vara en fråga, som kräver en skyndsam lösning.

Med anledning härav hemställa vi,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en skyndsam utredning av frågan om sådan revision av tjänstepliktslagen och eventuellt andra hithörande författningar, att tjänstgöring inom särskilda militära arbetsområden, företrädesvis inom *luftbevakningen*, skall kunna åläggas icke krigstjänstskyldiga medborgare.

Stockholm den 23 januari 1943.

Gösta Siljeström.